
Ekonomija i politika

Izlaganje sa znanstvenog skupa
327.3(497.5)“199”

Globalizacija: hrvatska točka gledišta*

DAG STRPIĆ**

Sažetak

Europski *poduzetnički pothvat*, materijaliziran u obliku ekipiranog i naoružanog trgovačkog broda sposobnog da oplovi i osvoji globus, stvorio je moderni svijet – kao svijet sa samo jednom, ali mondijaliziranom stranom, Zapadom. Da bi takav svijet danas bio globaliziran, on se mora iznova umrežiti, ali sada kao mnogostruka i višesmjerna poduzetnička povratna sprega. Suvremeni globalni liberalni intervencionizam i vladino poduzetništvo, segmentirani su danas u opasno pojednostavljenu multifunkcionalnu svjetsku piramidu vladavine kroz jednosmjerne kaskade. Da bi to uistinu bila globalizacija, ona mora biti barem dvosmjerna: od centra k periferiji, ali također i od periferije prema centru. Inače joj, na početku novoga “stoljetnog trenda” i novog “velikog ciklusa”, prijete opasnost ponavljanja sloma liberalne civilizacije 19. stoljeća, zbog slabih periferija svjetskoga sustava. Pitanje kako osnažiti “anonimne” globalne ekonomske, kulturne i političke procese ove dvosmjerne vrste, glavno je globalno strategijsko pitanje za današnju politiku i političku znanost. A pokazalo se da se procesi u realnome globalnom okruženju mogu uspješno analizirati i efikasno praktično koristiti samo cijelom, ni u jednom elementu okrnjenom metodičkom frontom politologije, odnosno politike i ekspertski vodenih javnih politika, čak i širim od uobičajenog. S hrvatske točke gledišta, mogućnost ulaznja u svjetsko središte krila se uvijek u nalaženju jedne ili više “niša” na svjetskom tržištu, nikada u stvaranju čak ni minicarstva ili kontroli mondijalizirane ili meganacionalne mreže. No, i bez metodički globalnoga politologijskog pristupa, oslonjenog i na srednjoeuropske i mediteranske kulturne tradicije, takav hrvatski interes neće moći biti realiziran.

* Ovaj članak doradena je verzija izlaganja koje je autor ispred Hrvatskog politološkog društva podnio na međunarodnom znanstvenom simpoziju o globalizaciji i europskoj integraciji, održanom u Varšavi 18. svibnja 2000., na kojemu su delegacije politologa Austrije, Hrvatske, Češke, Mađarske, Poljske, Slovačke i Slovenije osnovale CEPSA (*Central European Political Science Association*), kao svoju kolektivnu članicu IPISA (*International Political Science Association*).

** *Dag Strpić*, izvanredni profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Politička ekonomija.

U hrvatskoj pokrajini Dalmaciji, i moji su pređi običavali govoriti: Mi samo spustimo prst u more i već smo u vezi s cijelim svijetom. Gotovo da su bili ozbiljni dok su to izgovarali.

Ovo anegdotalno tradicionalističko hrvatsko gledište, koje s kampanilističke visine brani dignitet svoje točkice boravka u bijelome svijetu, sigurno ima brojne srodnike u malim mjestima širom globusa. Ono i nije sasvim krivo, sa stanovišta političko-ekonomske povijesti. U jednoj verziji, ono je materijalizirano u samoj osnovi onih procesa koji su naš današnji početno globalizirani svijet i učinili jednim, zapadnim; povezujući i međusobno prožimajući prethodno postojeće odvojene svjetove (mediteranski, srednjoeuropski, sjeverozapadnoeuropski, sa starim svjetovima Bliskog, Srednjeg i Dalekog istoka, crnom Afrikom, Amerikama, Australijom, Istočnom Europom), kako pokazuju Braudelovo *Vrijeme svijeta* (1979., 1992.), Wallersteinovska *Analiza svjetskog sistema* (1982.) i von Laueova *Svjetska revolucija vesternizacije* (1987.). U temelju tih procesa nisu još bile kapitalistička manufaktura i tvornica – one su došle kasnije – već je to bio *poduzetnički pothvat* u obliku ekipiranog i naoružanog trgovačkog broda sposobnog da oplovi i osvoji svijet, te ga tako stvori.

Europski moreplovci, trgovci, vojnici i misionari s tih brodova, koji su na taj način shvatili svrhu svoga prsta u moru, iskoristili su kineski barut, kompas i kinesko-levant-sko jedrilje, jednu veliku, ali po podrijetlu srednjoistočnu univerzalističku religiju i nadograđenu ideju visokoga portugalskog brodskeg trupa, te poduzetničko iskustvo bliskoistočnjačkih i dalekoistočnjačkih trgovačkih karavana. Ni sama portugalska ideja visokih brodskeg strana ne bi postala europskom ni svjetskom, već bi ostala ograničena na portugalski prst u moru pri obali nekoga anonimnog iberijskog ribarskog seoca – da nije bilo onoga *jedinoga što je europsko u ovoj kombinaciji: same poduzetničke kombinacije s neograničivom globalnom ambicijom*. Ova je specifična kombinacija prsta i mora učinila svijet jednim i u dobroj mjeri zapadnim svijetom i omogućila mu da se danas s nove razine komunikacije počne nanovo, ali intenzivno globalizirati – na koncu i do svake portugalske i dalmatinske lučice.

Poduzetništvo i carstva

U marginaliziranju starih i odalečivanju novih svjetova i svjetskih središta, na tom je putu mondijalizacije srednjoeuropsko povijesno iskustvo dugotrajno i bogato. Novo je sada da nam se svijet vraća natrag. Nadati se je: dobar novi svijet.

Modaliteti prilagodbe u tom iskustvu također su bogati. Mi ćemo ovdje spomenuti samo dva. Kad je već bila stvorena nova, jedinstveno mondijalizirana i zapadno centrirana globalna “arena”, pokušaji ulaska u njezino središte s periferije ili poluperiferije dugo su se svodili na mogućnost stvaranja “niše” ili osvajanja “carstva”.

U doba tranzicije od centralnosti mediteranskoga i srednjoeuropskog svijeta k centralnosti europskoga sjeverozapada, živio je jedan danas anonimni mali brodovlasnik, ali veliki kapetan i poduzetnik s hrvatskog otoka Cresa. (Hrvati su mitteleuropski narod i po tome što nerado pamte svoje poduzetnike i znanstvenike – ako nisu i filozofi – već nadasve vladare, vojnike, neke književnike i umjetnike.) Naš kapetan nije bio historičar koji bi pisao udžbenike za djecu, pa je shvatio da Venecija tone u povijest, te je s dva

omanja broda i sposobnim posadama otplovio u Englesku. Tamo je, s vremenom, u velikoj konkurenciji izborio britansku koncesiju za stalnu trgovačku prugu za Indiju. On je, neovisno i nesvjesno, praktično razvio teoriju “niša” u svjetskoj privredi na osnovi razumijevanja “analize svjetskog sistema” i promjena njegovih magistrala (koje stoljeće prije Wallersteina). Osjećaj za vjetrove i struje, točna i samosvjesna procjena vlastitih kapaciteta, te poduzetničko umijeće navigacije – ne samo oceanske već i trgovačke, političke i povijesne – pokazali su se odlučnijim od silnih razlika tehničkih karakteristika brodova prilagođenih za plovidbu Jadranom ili Atlantikom i Indijskim oceanom.

Takvu “nišu” kroz takvo putovanje nije mogla realizirati jedna od najvećih srednjoeuropskih sila – Njemačka. Jer Njemačka nije mogla naprosto oputovati. Ona se cijelo jedno dugo stoljeće ratovanja pokušavala probiti u europsku i svjetsku regiju jezgre i tamo naći svoju “nišu”. Dugo je to nastojala učiniti šireći prostor *Reicha* kao carstva do zapadnoeuropskih obala Atlantika i sjevernih-sjeveroistočnih obala Mediterana. Nije uspjela, uz višekratnu naplatu teške cijene poraza, ne samo za sebe. Odnedavna, Njemačka je izbila na La Manche i na Mediteran – kao članica Europske unije. Bolje, i skupo stečeno, razumijevanje europskih i globalnih struja i vjetrova u svjetskoj političkoj ekonomiji donijelo joj je uspjeh koji se, sada uz – vjerujemo – mnogo nižu cijenu, nudi i drugima. I nama. Jer, kako nas podsjeća još Istvan Bibo (1946.), ne manja, iako manje spektakularna, tragedija razvoja pratila je manje nacije srednje Europe.

Politika koja realizira strategiju razvoja i promjene, koju prikazuje Vukadinović 1999. (osobito kad na ovaj ili onaj način uključuju i promjene poredaka – svjetskog i nacionalnih, globalnih i sektorskih), donekle je uvijek oslonjena i na metodu pokušaja i pogreške, na umijeće “promuvavanja” (kako je govorio profesor Lindblom)¹ kroz Scile i Haribde realnih političko-ekonomskih zbivanja. Ali ona se u svojim politikama, koliko je god moguće, ipak mora oslanjati na znanje; znanstveno i profesionalno. Strategijske, ali i metodologijske pogreške koje nisu bile nužne, danas često znaju biti preskupe (kako pokazuju Johnson & Keehn, 1994.; te Lalović, 1989.). Osobito za velike grješnike; ali i za male, jer teže podnose skupoću, makar i nevelikih cifara.

Znanstveni uvidi i profesionalne procedure političke i konvergirajućih društvenih i drugih znanosti, kao i stručnjaka u njima obrazovanih, danas postaju sve važniji u političkoj i ekonomskoj navigaciji globalizacijskim strujama i burama. S druge strane, i same društvene znanosti, a politička znanost možda i osobito, nemaju jasnih odgovora o smjeru plovidbe; možda bi se za nas, političke znanstvenike, moglo tvrditi i da smo pomalo zapustili i postavljanje temeljnih pitanja o smjeru plovidbe i njegovu kontekstu.

Rado, kao dragocjene iznimke, navodim Johna Graya (1997.) i Ulricha Becka (1992.). Možda bismo im mogli pridodati i Anthonyja Giddensa (1998). Ili, starije, Lindbloma i Hirschmana.² Ali jedan je politički filozof, a drugi politički sociolog; posljednja dvojica su politički ekonomisti. Oni su, dakle, izvan onoga što se još uvijek, osobito kod nas, uobičajeno smatra *mainstreamom* naše discipline; nominalno, barem

¹ Cf. Ch. E. Lindblom, *The Science of Muddling Through*, 1959.

² Osobito Hirschmanove *Essays in Trespassing: Economics to Politics and Beyond* (1981) i Lindblomove *States and Markets* (1971.).

do berlinskoga kongresa Međunarodne udruge za političku znanost (IPSA) 1994.; odnosno, u Američkoj udruzi za političku znanost (APSA), do 1985. A sjetimo se da je baš naša, srednjoeuropska tradicija u državnim i kameralno-političkim znanostima u moralnom kontekstu bila ta od koje svijet još i danas baštini tradiciju cjelovitosti razumijevanja temeljnih političkih pojava, institucija i procesa i praktičkog nošenja s njima, bez prepojednostavljenja u svodenju na političko ponašanje i pravne institucije (kako pokazuju još stari K. und K. autoriteti, bečki profesor Conrad, u svom *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, iz 1909.–1911. i zagrebački, kasnije budimski, Henfner, u svom *Uvodu u političku ili nacionalnu ekonomiju, prema najnovijem napretku u političkim znanostima*, iz 1831.).³

Dakako, sličnu nedostatnost, ili i nepostojanje odgovora na temeljna pitanja globalne promjene, transformacije i razvoja (ili čak i nepostavljanje temeljnih pitanja), u dobroj mjeri dijele i vodeće svjetske političke stranke i njihovi svjetonazori (kako je pokazao Gray, 1997.) – kakvi god im bili uspjesi na izborima.

Bolje razumijevanje vektora anonimiziranih političkih, društvenih i političko-ekonomskih procesa (koje smo zapustili), te njihovo političko-poduzetničko upletanje u sinkronizirane vladine i druge politike za realiziranje strategija vladanja (kao *governance*), transformacije i razvoja (na koje upletanje još uvijek jedva da i pomišljamo) – svjetskoj bi politici u eri globalizacije moglo u jedra dovesti i mnogo povoljnije vjetrove od današnjih.

Neću biti osobito originalan, ali moram podsjetiti na slavnu analizu Karla Polanyja (1944.) o porazu devetnaestog stoljeća kao civilizacije. Pojednostavljeno, mogli bismo kazati da je liberalna i prva globalna civilizacija toga velikog stoljeća bila dijelom izgubljena zbog nerazumijevanja transformacije jednoga tako prostog institucionalnog aranžmana kakav je bio zlatni standard u međunarodnim političko-ekonomskim odnosima. Uz “zlatni standard” raspali su se i “europski koncert” i “europska ravnoteža” kao modeli međunarodne vladavine. A jednaka je kob zadesila “visoke financije”, liberalnu “državu-naciju”, vjeru u tržište i realnu strukturu samoregulirajućih tržišnih snaga. Ta je struktura imala sličnosti s našom aktualnom globalizirajućom strukturom. Naša naivna vjera u globalizaciju (ili još naivnija kampanilistička mržnja kakva plavi s mnogih svjetskih točkica gledišta), kakvu su Internet, te globalni politički i financijski *boom* i kriza nanijeli u svako ribarsko selo svijeta – mnogo su veće od nekadašnjih vezanih uz liberalizaciju. I to u mnogo kompliciranijem i mnogo opasnijem svijetu današnjice, u usporedbi s onim iz devetnaestog stoljeća.

U tome leži silna odgovornost suvremenog liberalnog intervencionizma i vladinog poduzetništva, segmentiranih u opasno pojednostavljenu multifunkcionalnu svjetsku piramidu vladavine kroz kaskade. Globalizacija se mora nastaviti. Ali da bi uistinu bila globalizacijom, a ne tek polovičnom vesternizacijom, ona mora biti barem dvosmjerna.

³ Sljednikom Conradova *Handwörterbucha* izrijekom se želio smatrati još i *Beckerathov Handwörterbuch der Sozialwissenschaften. Zugleich neuauflage des Handwörterbuch der Staatswissenschaften* (1956.), iz kojega je još crpila starija generacija naših srednjoeuropskih, ali i drugih profesora. Zanimljivo je i čak 11. zagrebačko izdanje Conradova kompendija *Uputa u studij političke ekonomije*. I. dio: *Nacionalna ekonomija*, iz 1922. godine.

Od centra k periferiji, ali također od periferije prema centru. I to ne samo u novom multikulturalizmu već osobito u novoj ekonomiji.

Ovo nisu tek puste želje većinom teško nasukanih srednjoeuropskih nacija (njihovim vladama, pa i znanstvenim zajednicama, uostalom, to jedva da i pada na pamet). To je, također, prešna potreba i najrazvijenijih svjetskih nacionalnih privreda i regija svjetskoga središta.

Stoljetni političko-ekonomski trend

Prisjetimo se sada još jednoga svoga austrijskog i američkog susjeda, Josepha Aloisa Schumpetera, te kasnijih Ernesta Mandela i nešto manje uspješnog Samuela Huntingtona, i njihovih radova o ekonomskim i političkim ciklusima.⁴ Sjetit ćemo se da su veliki poslovni ciklusi (ili dugi valovi) nastajali u zgusnutim plimama poduzetničkih inovacija (a onda i profita) na izlasku iz velikih ekonomskih kriza ili dugih stagnacija. Te su inovacije, kakav im god bio tehnički karakter i novi sektori na kojima su započinjale, uvijek bile praćene povećanjem intenziteta razmjene na najjačim nacionalnim i regionalnim tržištima, te širenjem svjetskoga tržišta i intenziviranjem svjetske komunikacije – da bi se onda mijenjali i njihovi oblici. Posebno snažna plima i osobito novi društveni i politički oblici nastaju ako se početak novoga velikog ciklusa poklapa s početkom novoga stoljetnog trenda “dugoga trajanja” (po Braudelu), indiciranoga i svjetskim cijenama diktiranim iz regije centra (njihovim naglim porastom, pa padom).⁵ Rekao bih da novi prostor i oblik svjetskoga tržišta zaživi uvijek tek kad nađe i svoju “pravu” frekvenciju razmjene. A ta ovisi ne samo o obnovljenoj snazi centra, nego i o revitaliziranosti periferije.

Braudel je prije dva desetljeća naslućivao da je početkom 1970-ih godina došlo do novog preokreta stoljetnoga trenda.⁶ Veliki ciklus koji je započeo 1790. proizveo je silazni stoljetni trend koji je započeo 1817., promjenom u engleskim cijenama (po Gaston Imbertu).⁷ On je u političkim i privrednim inovacijama reperkutiran 1870-ih, a ciklički obrnut pred 1900. Velika Francuska i Američka revolucija, te napoleonski ratovi obilježili su njegov početak, građanske revolucije 1848. njegov nastavak, a početak dominacije monopolnog kapitala i raspad Austro-Ugarske imperije njegov kraj. Polanyjeva “velika transformacija” devetnaestog stoljeća u dvadeseto, dogodila se i zbog engleskoga centraliziranog kratkog daha uslijed nadasve ekonomski nejakih periferija, a ne samo zbog nesnalaznja pri padu zlatnoga standarda.

Dvostruki početak uzleta novoga stoljetnog trenda bio je krvavo obilježen u dva svjetska rata, pojavom modernih totalitarnih sustava i tendencija, te novom pozicijom

⁴ Cf. Schumpeter, J. A., *Business Cycles* (1939.); Mandel, E., *Kasni kapitalizam* (1972.); Huntington, S., *The Third Wave* (1991.).

⁵ Cf. Braudel, *Vrijeme svijeta* (1992., 1979.), str. 86.

⁶ loc. cit.

⁷ Imbert, G. *Des mouvements de longue durée Kondratieff* (1959.), (prema: Braudel, 1992., loc. cit.).

države u društvu. A njegov konac informacijskom i biotehnoškom proizvodnjom te komunikacijskom revolucijom, a zatim i raspadom komunističkih imperija – osobito temeljitim, pa i kataklizmičkim na srednjoeuropskim prostorima – i slamanjem struktura hladnoratovskoga svijeta (uključujući militantni antikomunizam). Taj je konac dalje naglašen liberalno-demokratskom rekonstrukcijom “velikih aparata državnih vlasti” (*big governments*) i neizvjesnim procesima i politikama kulturne, ekonomske i političke globalizacije, kao i regionalnim regrupiranjem svjetskih velikih i srednjih sila.

Još su siline velike krize 1930-ih i velikog poratnog booma 1950-ih dale naslutiti da se možda radi o golemom povijesnom zalogaju za čovječanstvo. Neobično duga stagflacijska kriza 1970-ih i 1980-ih predstavljala je slično upozorenje, samo u različitim terminima.

Možda je riječ o razdoblju u kojem se začinje svijet bitno drukčiji od onoga kakav je zapamćen u tri posljednja trostoljetna trenda brodelovskoga “dugoga trajanja”.⁸ Možda se radi o rezu većem no što bi bio prijelaz u “postmodernu”, većem od onoga na kojega je danas pokojni Braudel upozoravao svoga čitatelja iz 2000. godine. Možda je riječ o rezu koji će okrutno iznenaditi i samog Fukuyamu (1989.), ali i Dahrendorfa (1997.), i biti više od *Konca povijesti* ili *Autoritarnog stoljeća* u možda previše naivnoj liberalističkoj ili preshematskoj totalitarnoj verziji. Možda tom rezu samo tepamo, pridajući mu naizgled augmentativnu oznaku globalizacije.

Bilo kako bilo, već su aktualne, iako možda samo početne, političko-ekonomske značajke potencijalne inverzije stoljetnog trenda i velikog ciklusa/vala dovoljno upozoravajuće. Kako američke poslovne i političke lidere neumorno upozorava famozni Greenspan,⁹ sada već desetogodišnji američki ekonomski oporavak počiva na uzlaznim trendovima premalo privrednih grana i previše nesigurnih novih radnih mjesta. A i predobro je poznato da američka unutarnja i globalna politika – koja je tako važna za

⁸ U Braudelovu tekstu nema termina “trostoljetni trend”. Ipak, čini mi se da je on već tada pomišljao na upravo takav pojam (iako su izmjerena “trostoljetna” razdoblja nešto kraća, kao što su mu i “stoljeća” često dulja; tako bi drugi milenij imao četiri “trostoljetna” trenda). Vjerujem da se Braudel nije odlučio na čvršće formulacije u ovome smislu, jer nije smatrao da kao socijalni historičar za njih ima dovoljno teorijskih argumenata koje bi podaci jasno podupirali.

Za Europu, ova je podjela na razdoblja preuzeta osobito iz podataka Gastona Imberta (1959.), uz konzultiranje rezultata istraživanja (Il problema del trend secolare nelle fluttuazioni dei prezzi, 1935.) J. Griziotija Kerstchmanna, te F. Spoonera (*Cambridge Economic History IV*, 1967.), kao i istraživačkih zaključaka pariške *Laboratoire de l'École des Hautes Études*.

Razdoblja su određena ovako:

I. uzlet 1250., vrh i kriza 1350., konac 1507–1510.

II. uzlet 1507.–10., vrhunac i kriza 1650., kraj 1733.–1743.

III. uzlet 1733.–43., vrh i kriza 1817., završetak 1896.

IV. uzlet 1896., vrhunac i kriza 1974. (?), a krizni karakter i datiranje tada započete stagflacije, kao i njihov završetak, ostavljeni su (1979.) pod upitnikom.

Dakako, ovi su podaci i datumi bili vezani samo uz europske robne cijene. Oni stoga ne bi mogli potpuno odgovarati periodiziranju eventualno utvrdivih dugih političkih ciklusa i stoljetnih političkih trendova koji su tek analogni privrednim ciklusima i trendovima. Ali, ako bi ih se pokušalo politološki povezati u političko-ekonomske cikluse i trendove, uvjeren sam da bi njihova veza mogla biti jasno argumentirana.

⁹ Direktor američkog Saveznog fonda rezervi (poput guvernera centralne banke).

proces globalizacije – ovisi ponajviše o stanju domaće privrede i zaposlenosti. Osobito u godinama pred predsjedničke izbore.

Višak američkog investicijskog kapitala još nema pouzdanog područja ulaganja nakon kraha LTCM sistema (*Long Term Capital Management*, ili Dugoročni menadžment kapitala). Neznalačko američko (privatno, ne državno) ulaganje, npr. u rusko bankarsko tržište, ne samo da je izazvalo aktualnu radikalizaciju ruske krize (kako je upozorio Garry Becker 1998.), s još uvijek nepredvidivim posljedicama za ruski politički razvoj, već je provociralo i pogrešnu američku i drugu inozemnu reakciju: povlačenje kapitala s nesigurne periferije na naoko stabilnija investicijska područja, te njegovo upuštanje u velike *mergere* unutar same regije centra. To je stari, u novijoj modernoj povijesti više puta oprobani odgovor na svjetsku krizu ili njezine indicije, koji – ako je uopće ikada bio dobar – nije održiv u eri globalizacije, napose ne za politiku transformacije koja sebe drži globalizacijskom. Ako nije tek predah, on će oduzeti dah, ponajprije privredi svjetske regije centra, ali ne samo njoj.

Pogled s periferije koja je nekada davno i sama pripadala centru (u nekim drugim, bivšim svjetovima; kako pokazuje Braudel) ne može se stoga svesti na ambiciju tranzicijskog prilagođavanja standardima najrazvijenijih zemalja i Europske unije, iako je ono nužno (Artus i dr., 1999.). Ali će se ti standardi strahovito brzo transformirati. Svi su u “cajnotu”, ne samo mi. U tomu, mi sami moramo “znati kako”, jer to nitko drugi čak ni u svom interesu ne može učiniti i ne može znati umjesto nas – iako nam se može pomoći, kao što i mi sa svoje uvijek na svoj način jedinstvene, drukčije točke gledišta (vjerovali ili ne) možemo i trebamo pomoći i najrazvijenijima.

Za povratnu spregu i u globalnoj političkoj znanosti

Pitanje kako osnažiti “anonimne” globalne ekonomske, kulturne i političke procese ove dvosmjerne vrste, po mome je sudu glavno globalno strategijsko pitanje za politiku i političku znanost; ne samo ili nadasve za ekonomiju i ekonomiste. Ekonomist koji je samo ekonomist, ne može biti čak ni dobar ekonomist – ustvrdio je jednoć još jedan od naših susjeda, Friedrich August von Hayek. Mi današnji, mogli bismo kazati da politički znanstvenik, okupiran samo “političkom” politikom, politikom vlasti i dominacije, ne može biti čak ni dobar politolog. A ključni problem svake centralnoeuropske globalne politike i strategije – ali također i političke znanosti – jest pitanje kako postati ne samo jedno od mnogih periferijskih područja globalizacije već i još jedno među novim središtima globalizirajućeg procesa povratnih sprega. Jer, globalizacija i jest jedino kao mnogostruka povratna sprega.

To za nas istodobno znači da moramo ponovo biti još jedan od uspješnih svjetskih centara političke znanosti. Moramo pridonijeti razumijevanju globalizacije, tj. globaliziranju, na osnovi svoje specifične srednjoeuropske tradicije u političkim znanostima – kao jedne od izvornih kulturnih tradicija definiranja i rješavanja problema u znanosti i u praktičkoj politici, sada ugrađene u glavnu svjetsku struju razvoja svoje znanstvene discipline. Kao što je i naša najnovija i buduća politička povijest nerazdvojno vezana uz opće političko iskustvo suvremenoga svijeta.

Kada je, na prijelazu osamdesetih u devedesete – uobičajeno: uvjetno rečeno, najprije s periferije, a potom i iz centra – jedan potpuno specifični globalizacijski domino proces zahvatio i opustošio područje tadašnje Jugoslavije, za hrvatsku točku gledišta otvorile su se neke sasvim nove (istodobno i stare) perspektive. Ali ne samo strategijske, nego i teorijske.

Pokazalo se da taj turbulentni (po svom vodećem obilježju: “miloševićevski”) proces, nije moguće uspješno, a rutinski analizirati u granicama uobičajenih suženih pristupa sa stajališta samo političkoga sustava, ili teorije partije, samo ekonomski, samo vojno-strategijski, ili pak samo u klišejima područne političke povijesti. Slično kao što se kasnija tranzitološka literatura, bez fundamentalne teorije, pokazala kao nedostatna za razumijevanje procesa razvoja i transformacije u srednjoj i istočnoj Europi. A već ranije su analize, npr. na osnovi racionalnih očekivanja, lomile teorijske zube na problemima Dalekog istoka ili Južne Amerike.

Ključno je pritom, i komplementarno odlučujuće, da se isti metodologijski problem javlja u razumijevanjima političkih i političko-ekonomskih procesa najrazvijenijih zemalja Sjeverne Amerike i zapadne Europe. Nakon poznate Blondelove kritike Almondove komparativne funkcionalističko-sustavske metodologije (1969.), izvještaj *Trilaterale* (1975.) indicirao je problem, iako više kao praktični problem vladanja (*governance*). Kasniji izvještaj Bluhma i kolega Američkoj udruzi za političke znanosti (APSA) 1985., plasirao je isti problem kao problem pribavljanja sredstava za istraživanja. Rezultati berlinskoga kongresa Međunarodne udruge za političku znanost (IPSA) 1994. izrazili su ga kroz potrebu sustavnog integriranja velikih svjetskih tradicija političke znanosti i uvažavanja strukture suvremene političke znanosti kroz barem osam grana ili poddisciplina.¹⁰

U bivšoj Jugoslaviji, te bivšoj i aktualnoj Hrvatskoj, problem se pokazao tako da je iz ruševina raspadnute političke zajednice (kao *commonwealth*, i kao *polity*) provirio izvorni Thomas Hobbes. Fundamentalna moderna politička teorija, u svom klasičnom sustavnom obliku – koji često olako svrstavamo tek u normativne – izronila je kao sasvim realna, s najokrutnijim, pozitivnom analizom mjerljivim, posljedicama. Raspadom našeg Leviathana fundamentalnih političkih franšiza i obligacija, primordijalni sustav kaotične razmjene moći radi nadmoći ubrao je svoj danak metodološki prirodno, ali realno-politički sasvim neprirodnog stanja modernoga društva.

Takvo se stanje i njegove procese u realnome globalnom okruženju moglo uspješno analizirati i efikasno praktično prevladavati samo cijelim, ni u jednom elementu okruženim metodičkim frontom politologije, odnosno politike i ekspertske vođenih javnih politika, čak i širim od uobičajenog. Naime, u skladu s davnim zapažanjem Morena (iz 1961.), neki aspekti društvene promjene mogu biti shvaćeni samo političko-dramatološki, a neki iz vrlo specifičnih fundamentalno teorijskih, kulturnih, behavioralnih i institucionalnih aspekata.

¹⁰ Usp. Strpić, D., *Promjena* (1998.), str. 128-129, 142-148, 152-173; Goodin & Klingemann, *New Handbook of Political Science* (1996.), v-xv, 35-39, 97-125. Grane/poddiscipline političke znanosti, prema toj sistematizaciji, jesu: politička teorija, političke institucije, političko ponašanje, politička ekonomija, komparativna (nacionalna) politika, upravljanje i javne politike, međunarodni odnosi i metodologija.

Postupke predsjednika Miloševića, Tuđmana i Izetbegovića, koji su odigrali i igraju ključne uloge u recentnoj i aktualnoj povijesti zemalja bivše Jugoslavije, možemo razumjeti samo ako analizi političkih modela u kojima djeluju pridodamo dramaturšku analizu njihovih likova u scenarijima koji su realizirali te modele. Isto vrijedi i za ključne likove i dramaturški zaplet i rasplet NATO intervencije na Kosovu i u Srbiji. U internim politološkim analizama i scenarijima proigranim na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu, pokazalo se tada da je samo na tako kompleksan način bilo moguće točno predvidjeti neke naoko sasvim vojno-tehničke aspekte intervencije (poput vojnog osvajanja prostora bez pješadijskog borbenog djelovanja, ograničavanje osvajanja na Kosovo, te realno izostajanje bitnije uloge Rusije u oblikovanju međunarodnog rješenja).

Na neki način isto vrijedi i za moj predački lik s početka ovoga izlaganja. Ne bi ga trebalo zaboraviti, kao ni njegovu dobru vjeru i loše animozitete. Očito je da ga je danas globalno more potpuno zahvatilo. Čak su mu i svi susjedski kampaneli potopljani. Svaki mu je kampanilizam stoga postao bespredmetnim, znao on to već ili ne. Za razliku od nekadašnjeg mu susjeda sa Cresa, kapetana kojeg smo spominjali, koji je odjedrio za svojom trgovinom, nasljednici moga pretka danas su na neki način sličniji modernoj Njemačkoj. Samo što oni moraju plivati da se ne bi utopili. Ali isplivat će samo ako budu sličniji svome susjedu s Cresa, ako budu plivali s istim poduzetničkim duhom i mudrošću. U tome ih ne smijemo ostaviti da se snalaze kako znaju. Kao što ni sebi samima to ne smijemo dopustiti. Moramo se čvrsto uhvatiti najviših standarda i zahtjeva svoje znanosti i profesije. Kao politički znanstvenici i politolozi profesionalci moramo, a tako ćemo i moći, pomoći. Na svakoj, pa i srednjoeuropskoj obali globalnoga ribarskoga sela.

Literatura

- Alexandrowicz, D. (1998.), Integracija, nacionalizam i religija, *Politička misao*, Vol. 35, br. 4.
- APSA's NEH Liaison Committee: W. T. Bluhm & M. G. Hermann, W. F. Murphy, J. S. Nelson, L. W. Pye (1985.) *Political Science and the Humanities: A Report of the American Political Science Association*, PS, 18, 2, proljeće
- Artus, P., Cartapanis, A. i Fontagné, L. dir. (1999.), L'intégration des pays d'Europe centrale dans l'Union européenne, *Revue économique*, Paris, Presses de Sciences Po, 50, 6.
- Beck, U. (1992., 1986.), *Risk Society: Towards a New Modernity*, London, Sage
- Beck, U. (1997.) *Was ist Globalisierung? Irrtümer des Globalismus – Antworten auf Globalisierung*, F. a/M, Suhrkamp
- Beck, U. hrgb. (1998.), *Politik der Globalisierung*, F. a/M, Suhrkamp
- Beck, U. – Taschwer, K. (1998.), Interview, *Bastard*, Zagreb, 1. prosinac
- Becker, G. (1998.), *You want high returns? Brace yourself for high risk*, *Business Week*, 19. listopada.
- v. Beckerath, E. et. al., hrgb. (1956.), *Handwörterbuch der Sozialwissenschaften. Zugleich neuauflage des Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, Stuttgart – Tübingen – Göttingen, G. Fisher – J. C. B. Mohr (Paul Siebeck) – Vandenhoeck & Ruprecht

- Bibo, I. (1995., 1986., 1946.), *Bijeda malih srednjo-istočno-evropskih država*, u Bibo-Huszar-Szucs, *Regije evropske povijesti*, Zagreb, Naprijed
- Blondel, J. (1969.), *Comparative Government*, London, Macmillan
- Braudel, F. (1992., 1979.), *Vrijeme svijeta. Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam, od XV-XVIII stoljeća – III*, Zagreb, August Cesarec
- Conrad, J. (1922.), *Uputa u studij političke ekonomije. I. dio: Nacionalna ekonomija*, 11. izdanje, Zagreb, Vuk Simić
- Conrad, J. et al. (1909.-1911.), *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, 3. Aufl., Jena, G. Fisher; 4. Aufl. (1925.-1927.).
- Crozier, M. J. et al. (1982., 1975.), *Kriza demokracije*, Zagreb, Globus
- Dahrendorf, R. (1997.), *An der Schwelle zum autoritären Jahrhundert, Die Zeit*, 14. studenoga
- Evans, R. J. W. & Thomas, T. V. (1991.), *Crown, Church and Estates: Central European Politics in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, Basingstoke, Macmillan
- Fukuyama, F. (1994., 1992.), *Kraj povijesti i posljednji čovjek*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada
- Giddens, A. (1999., 1998.), *Treći put. Obnova socijaldemokracije*, Zagreb, Politička kultura
- Goodin, R. E. & Klingemann, H.-D., ur. (1996.), *A New Handbook of Political Science*, Oxford & New York, Oxford University Press
- Gray, J. (1997.), *Endgames: Questions in Late Modern Political Thought*, Cambridge & Oxford, Polity Press & Blackwell
- Hirschman, A. O. (1981.), *Essays in Trespassing: Economics to Politics and Beyond*, Cambridge, CUP
- Hopkins, T. K. & Wallerstein, I. (1982.), *World System Analysis: Theory and Methodology*, Beverly Hills, Sage Publ.
- Huntington, S. (1993., 1991.), *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, Norman Okl. & London, University of Oklahoma Press
- Johnson, Ch. & Keehn, E. B. (1994.), Rational Choice and Asian Studies: A Disaster in the Making, *The National Interest*, br 36, ljeto
- Lalović, D., red. (1989.), Memorandum SANU, *Naše teme*, Zagreb, 1-2
- v. Laue, Th. H. (1987.), *The World Revolution of Westernization: The Twentieth Century in Global Perspective*, New York & Oxford, Oxford University Press
- Leca, J. (1982.), La science politique dans le champ intellectuel français, *Revue française de science politique*, 32
- Leca, J. & Grawitz, M., ur. (1985.), *Traité de science politique I-IV*, Paris, Presses Universitaires de France
- Leube, K. R. & Zlabinger, A. H., ur. (1985.), *The Political Economy of Freedom: Essays in Honor of F. A. Hayek*, München und Wien, Philosophia Verlag – The International Carl Menger Library

- Lindblom, Ch. E. (1959.), *The Science of Muddling Through*, *Public Administration Review* 19, proljeće
- Lindblom, Ch. E. (1977.), *Politics and Markets: The World Political-Economic Systems*, Basic Books
- Mandel, E. (1972.), *Der Spätkapitalismus*, Frankfurt a/M, Suhrkamp
- Moreno, J. L. & Zeleny, L. D. (1961., 1958.), *Role Theory and Sociodrama*, u J. S. Roucek, ur. (1961.), *Readings in Contemporary American Sociology*, Paterson N.J., Littlefield, Adams & co.
- Polanyi, K. (1944., 1957.), *Velika transformacija: Politički i ekonomski izvori našega vremena*, Zagreb, Jesenski i Turk
- Pusić, E. (1999.), Globalizam i državna uprava, *Politička misao*, 36, 1
- Schumpeter, J. A. (1939.), *Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of the Capitalist Process*, New York & London, McGraw-Hill
- Strpić, D. (1998.), *Promjena: Politička i političko-ekonomska promjena od Hobbesa do Hayeka. Uvodne studije*, Zagreb, FPZ – Politička misao
- Vukadinović, R. (1999.), *Globalizacija i globalna američka politika*, *Politička misao* 36, 1
- Wallerstein, I. (1990.), *Societal Development, or Development of the World-System?*, u Albrow, M. & King, E., ur., *Globalization, Knowledge and Society*, London, Sage
- Wallerstein, I. (1986., 1974., 1980.), *Suvremeni svjetski sistem*, Zagreb, CKD

Dag Strpić

GLOBALIZATION. A CROATIAN POINT OF VIEW

Summary

The European *entrepreneurial undertaking*, in the form of an equipped and armed merchant ship, ready to circumnavigate and conquer the Globe, created the modern world as a world with one side only: the mondialised West. To be globalised today, such a world has to be made as a new net, but now as a new multitask and multidirectional entrepreneurial feedback. Contemporary global liberal interventionism and governmental entrepreneurship are segmented today into a dangerously simplified multitask global pyramid of governance through onedirectional cascades. For a real globalisation, this process has to be twodirectional at least: from the center to the periphery – but from the periphery to the center, too. Otherwise, at the beginning of a new “centennial trend” and a “great cycle”, there is the risk that the collapse of the liberal civilization of the 19th century could be repeated. Once again because of the weakness of the world system peripheries. The question how to strengthen the “anonymous” global economic, cultural and political processes of that twodirectional kind, is becoming the central global and strategic issue for today’s politics and political science. It has turned out that this kind of state and its processes in real global environment could be successfully analyzed and effectively made use of only with the complete unreduced methodical front of all the fields of political science together – and even more than that. So as they could be practically surmounted only with a very complex political and economic action through the whole set of expertly managed public policies. From the historically based Croatian point of view, a possibility of integration into the world center was always in founding a world-market “niche”, and never in making even a mini-empire or in controlling a mondialized or a mega-national net. Without a methodically global political science approach, also leaning on Central European and Mediterranean cultural and politological traditions, such Croatian interest will not be accomplished.

Summary translated by the author